

Šimtą išgyvenęs, tūkstančius palikęs

JONAS ANDRIUSEVIČIUS

Kryžiai, koplytėlės, skulptūros, saulutės koplytėlių stogeliams, kraičių skrynios, spintos, baldai, darbo įrankiai ir net nutapyti paveikslai – tai tik dalis darbų, kuriuos dirbo devynių amatų meistras Augustinas Potockis (1844–1945), žemaitis nuo Luokės, išgyvenęs visą šimtą metų. Niekas dabar negali pasakyti, keli muziejai išėitų, jei įvyktų stebuklas ir visi jo sukurti darbeliai būtų surinkti į vieną vietą. Iki šių dienų išlikę A. Potockio darbai yra pasklidę po visą Žemaitiją (ypač daug jų Luokės, Užvenčio, Šaukėnų, Pavandėnės, Janapolės, Varnių, Tryškių apylinkėse) ir už jos ribų. A. Potockio drožtomis skulptūromis grožisi Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Telšių valstybinių ir kitų miestų bei kaimų muziejų lankytojai. Nemažai A. Potockio darbų saugoma ir Gaulėnų muziejuje (Telšių r.). Tarp jų yra skulptūrėlės „Šv. Marija Sopulingoji“, „Pieta“, „Švč. Marija Maloningoji“, medinis kryžius su „Nukryžiuotojo“ skulptūra, geležinis, kaltinis kryželis-saulutė, oblius-špuntauninkas (obliaus šone įrėžtas užrašas „Augustina Potocki 1891 Metuse“). O kiek dar laimingų kolekcionierių A. Potockio darbais gėrisi!

Prieš Antrąjį pasaulinį karą (meistras per savo amžėlį du karus pergyveno, o kiek per tą laiką dar ir visokių sukilimų, didesnių ar mažesnių politinių suiručių būta!) trys Augustino Potockio dirbinti kryžiai stovėjo Kaune – Karo muziejaus sodelyje. Net Palangoje, ant Birutės kalno esančioje koplyčioje, yra buvusi jo išdrožta žmogaus ūgio Birutės skulptūra, kurią, neva, užsakęs pats grafas Tiškevičius.

Meistras įrankius pats sau pasidarydavo. Juose, kaip ir meistro išdrožtuose medžio dirbiniuose, dažni įrašai ir inicialai: „Augustina Potocki 1891 Metus“, „1909 m. derba Augusti Potockis“, „Derba. Ta. Skrini Augustinas Potockis 1927 m. Izabele Potockaite. Sawa dukterij“. Kartais pasirašoma tik pirmosiomis vardo ir pavardės raidėmis – „A. P“ – ir nurodoma data: „1891“, „1904“, „1908“, „1912“, „1918“ ir t. t. Įrašai įbrėžti gana kaligrafiškai, padažyti juodais dažais, pamarginti ornamentais, papuošti įpjovomis.

Vieksnelių bažnyčiai A. Potockis buvo padaręs Kryžiaus kelio stotis (stacijas), klaupkas, tris klausyklas, padėklą liturginėms knygoms, suolų. Jo darbų buvo ir kitose aplinkinių parapijų bažnyčiose.

Augustinas Potockis. „Aušros vartų Marija“.
1877 m. ŽAM GEK 1226, LM-739

A. Potockis – tautodailininko, skulptoriaus, tapytojo ir juvelyro (žinoma, kad yra daręs žiedus, seges) – kūrybą tyrinėjo B. Buračas, M. Čilvinaitė, P. Galaunė, I. Končius, J. Petrusis, Z. Žemaitytė ir nemažai kitų mokslininkų, etnokultūros žinovų, tautodailininkų, kraštotyros entuziastų.

Specialistai jo kūryboje išskyrė net kelis periodus, kurie neat-siejami nuo autoriaus asmeninio gyvenimo vingių. Beveik visi, matė A. Potockio skulptūras, tvirtina, kad dažnai jos labai panašios viena į kitą. Teko skaityti, kad grupinėje skulptūroje „Šv. Vincetas“ šventasis ir velniukas panašūs – kaip du broliai dvyniai... O štai Gaulėnų muziejuje esančio „Nukryžiuotojo“ rankų ir kojų muskulatūra labiau panaši į paties autoriaus – skulptoriaus ir akmenskaldžio!

Likimas man padovanojo galimybę vos ne porą dešimtmečių gyventi netoli A. Potockio sodybos (dabar ji jau sunykusi), kur dar buvo daug ne tik jo darbų, bet ir gyvų prisiminimų apie šį išskirtinį meistrą. Žmonės pasakodavo, kad kartą Luokės klebonas kun. Jurgis Deniusevičius kažkokia proga geraširdiškai užsiminęs meistrui:
– Potocki, daryk Dievus liesesnius, o tai davatkos pradeda bijoti... – ir smagiai nusijuokęs.

Juokėsis ir pats drožėjas. Nepykdavęs, kai iš jo, kaip ir iš kitų dievdirbių, žmonės pasišaipydavo.

Girtuoklis A. Potockis nebuvo, o darbštuolis – kaip reta!

1938 m. jį aplankiusiems Šiaulių muziejaininkams į klausimą, ar nesunku dirbti senam, atsakė:

– Kas nori valgyti duoną, tas nepavargsta!

A. Potockis, būdamas vos kelių metų, neteko tėvo ir nuo tada piemenavo ir tarnavo pas turtingesnius. Išsipirkęs iš rekrūtų, nuėjo tarnauti Tryškių parapijon pas turtingas seseris Miliauskaitės. Jos jaunąjį Augustiną, kaip sąžiningą darbininką, išmokiusios skaityti ir rašyti. A. Potockio dukra Izabelė yra pasakojusi, kad jos tėvo pavardė vaikystėje buvusi kita – Norkus. Panelės Miliauskaitės, atsidėkodamos jam už sąžiningą darbą, savo samdiniui nupirku-

(Nukelta į 52 p.)

Augustino Potockio skulptūrėlės (iš kairės): „Marija Maloningoji“. Žemaičių muziejus „Alka, GEK 12818, LM-898; „Pieta“ iš Šarnelės kaimo (Plungės r.). Lietuvos dailės muziejus, LM 371

(Atkelta iš 51 p.)

sios atleidimą iš rekrūtų ir dokumentus su bajoro Potockio pavarde. Deja, šią legendą dabar jau sunku patvirtinti. 23 metų Augustiną panelės Miliauskaitės apvedino su našle iš Maudžiorų kaimo (Luokės parapija, Telšių apskritis). A. Potockis pradėjo ūkininkauti. Jis tuo metu jau plačiai buvo žinomas kaip nagingas meistras. Posūniui užaugus iki šaukiamajo amžiaus, žmona vyrą prikalbėjusi išvykti į Ameriką, nes ji tikėjusi, kad tokiu atveju vienturčio sūnaus nepaims į kariuomenę. Amerikoje A. Potockis dirbo anglių kasyklose, susitauptė šiek tiek pinigų ir po kelių metų sugrįžo atgal. Žmoną rado jau mirusią. Pagyvenęs ketvertą metų vienišas, atsiėmė iš vaikų du hektarus išimtinės¹ ir 1900 m. tame pačiame Maudžiorų kaime pasistatė trobas – taip atsirado jo atskira sodybėlė. Jau būdamas nebejaunas, vedė antrą kartą ir su šia žmona išaugino tris dukteris. Tas gyvenimo laikotarpis jam buvo pats kūrybingiausias. Žiemą dirbdavo puošnius kopolytėles, Dievo mūkas, šventųjų statulėles. Ypač gražias padarydavo kraičių skrynias. A. Potockis jas išdažydavo margiausiais raštais, pats joms nukaldavo puošnius apkaustus, išmoningus užraktus. Turėjo pasistatęs ir nedidelę kalvę, kurioje kartais paremontuodavo senus žemės ūkio padargus ar pagamindavo naujus. Labai mėgo kalti geležinius kryželius kopolyčių stogeliams – saulutes. Mokėjo tašyti ir akmeninius kryžius, akmenyje iškalti rades. Savo darbus turguje retai pardavinėdavo, nebent kraičių skrynias prieš Užgavėnes, kai prasidėdavo vestuvių metas.

A. Potockis dar ir kaimynų vaikus rašto mokydavo. Jis turėjo gerą balsą ir savo apylinkėje buvo žinomas kaip geras dainininkas,

giedorius. Bažnyčioje jis net lotyniškai giedodavęs, tad žmonės anuo metu jį laikė apsišvietusiu žmogumi. Toks jis ir buvo. Kaimynai neretai ateidavo pas meistrą patarimų, „rodos“ ieškodami. Tie, kurie dar prisimena A. Potockį, pasakoja, kad jo troboje nuolat būdavo pilna baigtų ir nebaigtų skulptūrėlių, darbo įrankių, sudėtų į lentynas, sukabintų ant sienų, o pasienyje stovintis varstotas skėsdavo kvapniose medžio drožlėse. Savo sodybėlės kiemyje jis turėjo pasistatęs labai puošnų ir didelį kryžių. Jo sodybos trobesiai stovėjo ūksmingo Patumšių miško pakraštyje. Iš šios vietos, kaip gero dailininko paveiksle, buvo matyti dunksantis paslaptingas Šatrijos kalnas, daugelį metų neabejotinai teikęs įkvėpimą šiam talentingam ir darbščiam kaimo menininkui.

Mirė Augustinas Potockis 1945 m., eidamas jau šimtą pirmuosius savo gyvenimo metus. Gyvenimo saulėlydžio jis sulaukė Soblaukės kaime pas dukterį Izabelę Šakienę (buvo gimusi 1904 m.). Palaidotas A. Potockis Luokės kapinėse, greta savo sesers, kuriai kadaise pats iš lauko akmens buvo ištašęs antkapinį kryžių, amžinojo poilsio vietas. Taigi meistras palaidotas šalia vieno iš savo darbų. Ant jo kapo kukliame akmens kryžiuje įrašyta: „Skulptorius Augustinas Potockis 1844–1945. Liūdi dukros“.

¹ Išimtinė (naminis užrašymas) – tarpusavio susitarimo dokumentas, sudaromas, kai tėvai padalina ūkį vaikams, o sau palieka turto dalį arba „valgį prie stalo“. Tai turtinis tėvų atsiskyrimas nuo vaikų, be teisės kištis į jų ūkio tvarkymą.